

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

KİTAP İNCELEMESİ

Martin GREVE, Almanya’da “Hayali Türkiye”nin Müziği

Sümeyye USLU*

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, TOBB ETÜ

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Almanya’da “Hayali Türkiye”nin Müziği

Martin GREVE

*İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, 572 Sayfa
(Die Musik Der Imaginären Türkei. Musik Und Musikleben Im Kontext Der Migration Aus Der).*

Sümeyye USLU

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, TOBB ETÜ, Ankara.
E-posta: lsumeyyeuslu@gmail.com*

Almanya ile Türkiye’nin 1961 yılında anlaşma imzalamalarından bu yana Almanya’da yaşayan Türklerin sayısı hızla artmış, bu sayı bugün yaklaşık üç milyona ulaşmıştır. Ülkede artan Türk nüfusuyla birlikte, yerleşik kültür ve göçmen kültürün karşılaşması, birbirini etkilemesi, entegrasyon ve uyum süreçlerinin devlet politikası haline gelmesi hem Almanya hem de Türkiye gündeminin yeni başlıkları haline gelmiştir. Kitapta yerleşik kültürün göçmen kültüre tepkisi ve günlük yaşamda iki kültürün karşılaşması konuları müzikoloji çalışması üzerinden ele alınmıştır.

Kitabın isimlendirilmesinde Benedict Anderson’ın “Hayali Cemaatler” (*Imagined Communities*) adlı eserine atıfta bulunulmuştur. Nasıl ki Anderson ulusları Hayali Cemaat olarak nitelendiriyor, bir ulus inşası sürecinden bahsediyorsa yazar Greve de bu süreçteki en etkili unsurlardan biri olan kültür üzerinden kimlik tanımlamalarını ele almıştır. *Hayali Türkiye* kavramı, kitapta bu noktadan hareketle etnik, politik, dinsel olarak ayrışmalar ya da farklı müzik stillerine sahip olsalar da Almanya veya çok yakın çevresinde yaşamak, Türkiye ile bir şekilde ilişkili olmak ve müzikle ilgilenmek ortak paydalarında buluşan insanlar olarak tanımlanmaktadır (s.18).

Üç kısımdan oluşan kitabın ilk bölümü “Geçmiş ve Bugün” başlığını taşımaktadır. Bu başlıkta göç teması, ilk nesilden bugüne iki topluluğun ilişkileri, göçmen Türklerin anavatanla ve Almanya’yla bağları, süreç içerisinde müzik algısının en mikro düzeyden (düğün sanatçıları) en makro düzeye (yazılı basın; günlük gazeteler, dergiler) değişimi ele alınmıştır. “Müzik Örgüsünde Kimlik” başlıklı ikinci kısımda göç eden farklı etnik ve dini grupların kendi kimliklerini müzikle ortaya koymalarından bahsedilmiştir. Bu kısımda Sünniler, Aleviler, Türkler, Kürtler, hatta daha özeldir Yezidiler ve bu grupların yaptıkları müzikler birçok farklı müzisyenden çok sayıda farklı örnekle sunulmuştur. Son kısımda “Kültürel Farklılığın Yapılandırılması ve Ortadan Kaldırılması” başlığıyla yerleşik kültür ile göçmen kültürün bir araya geldiği alanlar, etkileşimler, zaman zaman yaşanan zorluklar ve küreselleşmenin bu etkileşimdeki rolü incelenmiştir.

1961 yılında Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işçi alım anlaşmasına göre işçiler rotasyon usulü geçici süreliğine Almanya'ya gelip ülkenin işçi ihtiyacını karşılayacaklardı. Hem göç alan ülke, hem de göç veren taraf bunun belli bir süreyi kapsayan, sonunda göçmenlerin anavatanlarına dönecekleri bir proje olarak tasarlandığı konusunda hemfikir idi. Bu dönemde Hayali Türkiye'nin karakteristik müzik tarzı kendi vatanlarını Almanya'ya taşıyan toplulukla birlikte gurbet temasının işlendiği Anadolu halk müziğidir. 1970'li yıllara gelindiğinde dünya OPEC petrol kriziyle ciddi bir ekonomik bunalıma girdiğinde Almanya da bu krizden nasibini almıştır. Bu dönemde işçi alımları kısıtlanmış, hatta bir aşamada durdurulmuştur. İlk gelen işçilerden bir kısmı ailelerini yanlarına alabilecek kadar şanslıyken, büyük bir bölümünün aileleri Türkiye'de kalmıştır. Göçmenler için Türkiye'ye dönüş fikri, ilerleyen yaşla birlikte yeni bir iş bulmak/ kurmak imkânsızlaştığı için ya askıya alınmış ya da gündemden düşmüştür. Geri dönmek üzere gelen göçmenler artık Almanya'ya yerleşmek durumunda kalmıştır. Bu yıllarda vatan hasreti, özlenen sevgiliye kavuşamama gibi temalarla birlikte arabesk müzik göçmenler arasında büyük bir yükselişe geçmiştir.

1980'lerde Türkiye'den Almanya'ya göçlerin niteliği değişmeye başlamıştır. İlk göçlerin niteliği ekonomik kaygılarken 1980'lerde bunun yerini siyasal ve sosyal baskılar almıştır. Türkiye'den kaçan gruplar -özellikle Kürtler ve Aleviler- çareyi Almanya'ya sığınmakta bulmuştur. Göçün ve göç edenlerin bu değişimi eş zamanlı olarak şarkılarda da vücut bulmuştur. Dönemin müzik hayatında siyasal içerikli şarkılar yoğundur. Bu dönemdeki müzik eğilimlerinin bir diğeri de popüler müzik akımıdır. Bunun sebebi olarak ilk göç edenlerin çocuklarının, yani ikinci neslin, Alman okullarında eğitim alması ve dolayısıyla Almanca'ya aşina olması gösterilebilir. 1990'lara gelindiğinde karşımıza yine farklı bir tablo çıkar. İlk göçlerden bu yana 30 yıl geçmiş, üçüncü nesil dünyaya gelmiş, yerleşik kültürle kesişen alanlar çoğalmış ve dahası iki kültürün de öğrenme süreci ilerlemiştir. Yeni nesil Almanya'dan pop ve hiphop şarkılarını öğrenmiştir. Bu dönemde Almanca bilmeyen yahut kısıtlı düzeyde bilen ilk nesil ile Alman eğitim sistemi içinde yetişen üçüncü nesil arasında dinlenen müzik tarzlarında da bariz farklar görülmektedir. İlk grup geleneksel müzik ile ilgilenirken, ikinci grubun tercihi içine doğduğu kültürden yana olmuştur.

Çalışma yukarıda bahsedilen tarihsel arka planın yanı sıra mekânsal olarak da ciddi bir zenginliğe sahiptir. Almanya'nın ve yakın çevresinin farklı bölgelerindeki örnekler (Hannover, Mannheim, Berlin, Bonn, Basel vb.) incelenmiş; bu mekânların seçiminde Türk nüfusunun bölgedeki yerel gücü, sosyoekonomik ortam ve göçün bölgesel geçmişi açısından farklılık göstermelerine dikkat edilmiştir (s.162). Şehirlerin bu üç yönden birbirinden ayrılması (Örneğin, Berlin'de Türk nüfusunun diğer kentlerden daha fazla olması yahut ilk göçlerin bu kente yapılmış olması, Hannover'in ekonomik hareketliliği gibi etkenler) öncelikle Türklerin oradaki yaşayış tarzını ve bunlara bağlı olarak da kültürlerarası etkileşimi ve yine paralel olarak müzik tarzını da etkilemiştir. Türk nüfusunun daha fazla olduğu yahut göç tarihinin daha eski zamanlara dayandığı bölgelerde Türk müzik hayatının daha zengin (s.168), sosyokültürel düzeyi yüksek kentlerde ise yeni nesillerle birlikte uyum sürecinin daha hızlı ilerlediğini ve yine canlı bir müzik yaşamının olduğunu söylemek mümkündür.

"Müzik örgüsünde kimlik" bölümünde ilk olarak hemşerilik kavramı ele alınmaktadır. Bu kavramın birleştirici gücünü vurgulayan yazar, müzik hayatının genellikle hemşerilerin bir araya geldiği özel günlerde (düğün, bayram gibi kutlamalar), böyle günlerin dışında ise hemşeri dernekleri vasıtasıyla yürütüldüğünü belirtmektedir. Her insanın kendisini sosyal bir grubun parçası olarak görmeye meyilli olduğunun vurgulandığı kitapta (s.204), insanların kendi

kimliklerini tanımlarken bir yandan karşısına bir öteki olarak Alman toplumunu koyduğunu, kendisini de Türk ve daha özde memleketiyle ifade ettiği belirtilmektedir. Bu bölümde Türk halk müziği ile bu müziği icra eden âşıklar, Kürtler ve Kürt Halk müziği ile müziğin milliyetçilik üzerindeki etkisi ve Almanya'daki Kürt diasporası, Sünnilik ve Alevilik ile bu iki mezhebin Türkiye'de ve Almanya'da yaşayışları ve müzik tarzları ele alınmıştır. İç içe geçen kimlik, kültür ve müzik, toplum ilişkisini bu bölümde oldukça net bir biçimde görmek mümkün. Öte yandan yazarın bu çeşitliliği göz önünde bulundurmuş olması okura kitabın oldukça özenli ve detaylı hazırlandığını hissettiriyor. Aynı başlığın devamında sanat olarak müzik ele alınmış. Batı müziği, caz, Osmanlı-Türk müziği, tasavvuf müziği, halk müziği, müzisyenleri ve enstrümanları bu bölümün başlıklarını oluşturmaktadır.

Farklı zamanlarda Türkiye ve Almanya'da farklı tarzlarda müzik yapan kişilerle çok sayıda röportaja da yer verilmiştir. Bu röportajlarda çok kültürlü korolardan ve bu deneyimin olumlu/olumsuz geri dönütlerinden, Türk müzisyenlerin çok az bir kısmının teknik müzik eğitimine ulaştığından, Türk müzisyenler arasında (özellikle halk müziği söz konusu olduğunda) usta-çırak ilişkisiyle öğrenmenin yaygın olduğundan, Almanya'da ve Avrupa'nın diğer ülkelerinde Türk olmak ortak paydasında bir araya gelen müzisyenlerden, Almanya'da büyüyen Türk müzisyenlerin Türkiye'de kabullenilememesinden ve çalgı aletleri ile müzik tarzlarının zamanla nasıl melezleştiğinden bahsedilmektedir.

Kitabın son kısmı kültürel farklılık ve bunun üstesinden gelmek üzerine kurgulanmıştır. Önce Almanların *Hayali Türkiye*'de nerede durduğuna, Almanların hem ülkelerindeki hem Türkiye'deki Türklere ilgisine/ilgisizliğine yer verilmiştir. Ben ve öteki arasındaki ayrıma, grupların kendisi olmayı tek tiplendirerek ifade ettiğine ve bu genellemeci yaklaşımın körleştirici bir etki yapıp iki kültürün de zenginliğinin gözden kaçırılmasına yol açtığına dikkat çekilmektedir (s.372). Zamanla iki kültürün yaşadığı alanların tamamen iç içe geçmiş olması bir öğrenme süreciyle birlikte iki toplumun da kendinden olmayana karşı yavaş bir tempoyla da olsa daha anlayışlı olmaya başladığı vurgulanmaktadır. Özellikle Almanya'da "şarklı" göbek dansına olan ilginin artmış olması bu konuyla ilgili ilginç ve güzel bir örnek.

Greve, kitabında göbek dansına da özel bir bölüm ayırarak dansın felsefesi ve kültürel yönü üzerinden Alman ve Türk halkları özelinde doğu-batı karşılaşması ve yakınlaşmasını göz önüne sermiştir. Kitabın ilerleyen bölümlerinde Almanya'da Türk göçmenlerin varlığına yönelik yapılan araştırmalar yer almaktadır. Bu çalışmaların sonuçları göçmenlerin sosyal hayata uyumlandırılmasında bir problem olduğunu ortaya koymaktadır (s.404). Greve, bu problemin çözülmesi için müziğin çok önemli bir araç olduğunu savunmaktadır. Ortak duyguları paylaşan, ortak faaliyetlerde bir araya gelen, birbirlerinin alanlarına dâhil olan grupların önyargılarından kurtulacağı kitapta savunulan görüşler arasında.

Kitabın en çok dikkat çeken özelliği hem tarihi, hem mekânsal, hem de etnik ve mezhepsel açıdan bir çeşitlilik sunuyor olması. Sadece bugünden değil, 1960'lardan hatta biraz daha öncesinden başlayarak bir tarihi arka plan çizilmiştir. Tarihsel değişimi ve buna bağlı olarak göçün farklı zamanlardaki etkisini görmek Hayali Türkiye'yi anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bugün orada hiphop dinleniyor deyip geçilmemiş olması, hem tek tiplendiricilikten uzak kalabilmesi hem de ilk dönemden bugüne farklı eğilimleri ortaya koyması açısından oldukça önemli. Yazar, benzer şekilde, tüm Almanya'yla ilgili genellemeler yapmaktan kaçınmış ve farklı şehirlerin kendilerine has özelliklerinin de kültür ve kimlik inşası üzerindeki etkilerinin altını çizmiştir. Kitaptaki tarihi, mekânsal zenginliğin yanı sıra göze çarpan bir diğer unsur da

farklı etnisite ve dini kimliklere de yer verilmiş olmasıdır. Greve'in genellemelerden kaçınan tavrı burada da karşımıza çıkmıştır. Kitabı okurken yazarın çok boyutluluğa ne kadar dikkat ettiğini ve böylece tekil yaklaşımdan uzak durduğunu fark etmek mümkündür. Her zamanı, her mekânı ve her grubu kendi dinamikleriyle ele almış, her birinin birbirinden farkını ve birbirine benzerliklerini ortaya koymuştur.

Kitap bir yönüyle müzikoloji çalışması olsa da uluslararası ilişkiler ve sosyoloji disiplinlerinin literatüründen de oldukça faydalanmış olması nedeniyle bu alanlara da katkı sağlamıştır. Bu nedenlerle disiplinler arası bir nitelik taşıyan kitap göç, kültür, kimlik gibi kavramların tanımlanmasında ve tartışılmasında disiplinlerin önde gelen entelektüellerinin görüşlerine yer vermiş, önemli kaynaklara atıfta bulunmuştur. Dolayısıyla yalnızca müzik araştırmacıları için değil, bahsi geçen iki disiplin çalışanları için de oldukça önemli bir kaynak olma niteliğine sahiptir. Kitabın akademik boyutu olmakla birlikte oradaki insanların gündelik yaşamlarını konu alması ve insanların yaşamlarını kendi ağızlarından anlattıkları oldukça zengin bir röportaj arşiv sunması nedeniyle, hayatın içinden bir kesit izliyor hissine kapılıyorsunuz zaman zaman. Bu yüzden konuya ilgi duyan herhangi birinin de çok rahat okuyabileceği bir kitap.

Kitap altı yıllık bir çalışmanın ürünü olması nedeniyle oldukça hacimlidir. Greve, hiç bir detayı atlamadan uzun yıllar boyunca sürdürdüğü çalışmasını yazıya dökmüştür. Kitapta herkesin ulaşabileceği yazılı ya da görsel medya kullanımının yanı sıra Köln'de herhangi bir mahallede asılmış broşürleri ya da uluslararası/ulusal düzeyde meşhur olamamış çok az satmış albümleri, yerel düğün şarkıcılarını, küçük disko/barları, Almanya'da yalnızca bir konser verebilmiş korolarla ilgili bilgi ve analizleri de bulabiliyorsunuz. Bu kadar mikro ölçekte bile hassasiyetle çalışılmış olması çalışmanın titizliği hakkında fikir vermesi açısından kayda değer.

Kitapla birlikte temin edilen CD içerisinde eserde sözlerini okuduğunuz şarkılardan yaklaşık 80 dakikalık bir seçme bulunmaktadır. CD içinde yer alan parçalar, kitaptaki analizlerin somut bir şekilde ortaya konmasını sağlamıştır. Öte yandan, ilk dönemden bu zamana müzik tarzındaki, sözlerde ve temadaki dahası enstrümanlardaki değişimi görmek açısından oldukça etkili bir yol CD'de yer alan parçaları dinlemek. Böylece kitaptaki tek taraflı bilgi ve duygu aktarımı, müzik aracılığıyla sizi de içine alarak iki taraflı bir etkileşime dönüşüyor.

Kitap ile ilgili belki de tek sıkıntı zaman zaman çeviriden kaynaklandığı düşünülen uzun cümlelere yer verilmiş olmasıdır. Anlatım zaman zaman bu yüzden daha çok dikkat gerektirmektedir. Dolayısıyla kitap ile ilgilenen okuyucuların uzun vakit ayırabilecekleri bir dönemde okumaları tavsiye olunur.

Kitabın yayımlanmasından sonra Martin Greve ile yapılan bir röportajda çalışmanın daha ilginç yanlarını da öğreniyoruz.¹ Martin Greve çalışmasıyla birlikte Türkçe konuşmayı ve dahası bağlama çalmayı öğreniyor. Türkler kendisini o kadar kabullenmişler ki kendisine “Bizim Martin” diye hitap etmeye başlamışlar. Çalışması dışarıdan yahut yabancı birinin gözünden değil kendisinin de bir parçası olduğu bir topluluğa yönelik bir çalışma. Nitekim gerçekleştirilen söyleşiler esnasında iki tarafın da birbirine kendini anlatırken yaşayabileceği olası çekinceler doğal olarak ortadan kalkıyor. Martin'in çalıştığı konuya kendisini de dâhil etmesi ve içeriden biri olarak anlatması kitabı değerli kılan bir diğer önemli özellik.

1 Aslı ONAT, “Bizim Martin'in Hayali Türkiye'si”, Martin Greve ile Söyleşi, *Milliyet*, 10 Kasım 2015, <http://www.milliyet.com.tr/bizim-martin-in--hayali-turkiye-si-pembelar-detay-kultursanat-532799/> (Erişim Tarihi: 10 Kasım 2015).